

Prof. UAM dr hab. Beata Bochorodycz
Instytut Orientalistyki
Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

Poznań, 26.05.2026 r.

**Recenzja poprawionej rozprawy doktorskiej
mgr Ewy Korzeniowskiej
“Parallel Streams: Class, Stigma,
and Invisible Divisions in Japanese Society”.**
**Praca napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Mikołaja Cześnika
w Instytucie Nauk Społecznych Uniwersytetu SWPS w Warszawie**

Poniższa recenzja została przygotowana na zlecenie Rady Naukowej Instytutu Nauk Społecznych Uniwersytetu SWPS z dnia 15 kwietnia 2026 r. Zgodnie z art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce” (z późn. zm.; dalej zwana „Ustawą”) poniższa ocena zawiera odpowiedzi na następujące trzy pytania:

- 1) Czy rozprawa doktorska prezentuje **ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki w dyscyplinie naukowej?**
- 2) Czy Kandydatka posiada **umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej?**
- 3) Czy rozprawa doktorska stanowi **oryginalne rozwiązanie problemu naukowego?**

Ponadto, Uniwersytet SWS zobowiązuje recenzenta do wykonania recenzji z uwzględnieniem informacji o ocenianej rozprawie doktorskiej w zakresie:

- a) oceny **tytułu rozprawy doktorskiej** stanowiącej podstawę ubiegania się w aktualnym postępowaniu o nadanie stopnia doktora;
- b) oceny **układu rozprawy doktorskiej**, w tym informacje o jej poszczególnych częściach składowych;
- c) oceny **zastosowanego piśmiennictwa** w ramach rozprawy doktorskiej;
- d) **wskazania oraz oceny celu** pracy kandydata;
- e) **wskazania oraz oceny zastosowanych metod badawczych**;
- f) oceny części rozprawy doktorskiej dotyczącej **omówienia wyników badań**;
- g) informacji dotyczące **praktycznego zastosowania uzyskanych wyników badań**;
- h) informacja o **ewentualnych nieprawidłowościach**, które pojawiły się w ocenianej rozprawie doktorskiej;
- i) oceny czy rozprawa doktorska stanowi **oryginalne rozwiązanie problemu naukowego**;
- j) oceny czy rozprawa doktorska <j1> **prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną** kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz <j2> **umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej** lub artystycznej.

Poszczególne odniesienia do zasad Uniwersytetu SWPS, które zawierają w sobie wymogi Ustawy, zostaną przedstawione w niniejszej recenzji w następujący sposób: pytanie 1 <j.1> ogólna wiedza teoretyczna, pytanie 2 <j.2> umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a także informacje b, c, d, e, f, g, h, gdyż wszystkie one stanowią nieodzowny element warsztatu naukowego niezbędnego do prowadzenia samodzielnego badań naukowych oraz pytanie 3, odpowiednik punktu i).

Uwagi wstępne

Przedłożona do recenzji rozprawa pt. „Parallel Streams: Class, Stigma, and Invisible Divisions in Japanese Society”, napisana w języku angielskim, obejmuje w obecnej wersji siedem rozdziałów, w tym wstęp i podsumowanie oraz w części merytorycznej: historyczny opis zagadnienia burakumin, w tym przegląd literatury przedmiotu, ramy teoretyczne rozprawy, zastosowaną metodologię, wyniki i dyskusję. Natomiast część uzupełniająca składa się ze spisu podstawowych pojęć i koncepcji, scenariusza na wespół ustrukturyzowanych wywiadów, demograficznych danych uczestników wywiadów oraz bibliografii. Całość rozprawy doktorskiej obejmuje 250 stron.

Niniejsza recenzja i uwagi odnoszą się w zdecydowanej większości do poprawionej wersji rozprawy doktorskiej, pierwotnie złożonej przez Doktorantkę pod koniec roku 2025, którą na początku stycznia b.r. rekomendowałam do poprawy. Przede wszystkim chciałabym podkreślić, że przesłane przez mgr Ewę Korzeniowską **poprawki pod względem merytorycznym i formalnym, jak też sposobu odniesienia się do większości moich uwag i komentarzy są zadowolające.**

Rozprawa stanowi obszerną, wielowymiarową analizę współczesnych mechanizmów stratyfikacji społecznej w Japonii, ze szczególnym uwzględnieniem symbolicznych granic konstruowanych przez przedstawicieli głównego nurtu społeczeństwa wobec burakumin. Praca łączy szerokie zaplecze teoretyczne, (nieco zbyt) rozbudowaną analizę historyczną oraz empiryczne badania jakościowe, co pozwala ocenić ją jako samodzielne i oryginalne opracowanie naukowe.

1) OCENA OGÓLNEJ WIEDZY TEORETYCZNEJ W DYSCYPLINIE

Ogólną wiedzę teoretyczną Doktorantki w dyscyplinie naukowej socjologia oceniam pozytywnie. Rozprawa dowodzi, że Doktorantka posiada bardzo szeroką i pogłębioną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie socjologia oraz w innych dyscyplinach pokrewnych (np. antropologia kultury), obejmującą zarówno klasyczne, jak i współczesne podejścia do problematyki klas, statusu, nierówności, symbolicznych granic oraz kulturowych mechanizmów wykluczenia. We wstępie Doktorantka osadza problem badawczy w kontekście dwóch dominujących narracji dotyczących japońskiego społeczeństwa: mitu homogeniczności oraz koncepcji heterogeniczności. Wskazuje przy tym, że jej celem nie jest powielanie tych narracji, lecz ich krytyczna analiza poprzez pryzmat codziennych praktyk tworzenia granic i wykluczenia.

W części teoretycznej Doktorantka wykazuje znakomitą orientację w literaturze socjologicznej, obejmującej prace Maxa Webera, Pierre'a Bourdieu, Michèle Lamont, Mary Douglas, Norberta Eliasa, Karla Marksa, Ralpa Dahrendorfa, Erika O. Wrighta, Clifforda Geertza, Louisa Dumont, Stanisława Ossowskiego i wielu innych. Teorie te Doktorantka integruje w sposób świadczący o zrozumieniu ich założeń, ograniczeń i wzajemnych relacji. Wiedza teoretyczna Doktorantki obejmuje również obszerny korpus literatury japonistycznej, w tym także japońskojęzycznej, prace: Chie Nakane, Roberta N. Bellaha, Ogumy Eiji, Kikkawy Toru, Hashimoto Kenjogo, De Vosa i Wagatsumy, Chiavacciego i Hommericha, Kariya Takehiko i wielu innych. Kandydatka nie tylko zna te prace, ale także potrafi je krytycznie interpretować, odwoływać się do nich oraz wchodzić w polemikę. Rozumie także ich znaczenie dla współczesnych badań nad japońską stratyfikacją społeczną. Ponadto, Doktorantka wyjaśnia, że w pracy przyjęła krytyczno-realistyczne stanowisko filozoficzne uzupełnione podejściem interpretatywnym, po tym definiuje te pojęcia i tłumaczy przyczyny takiego wyboru. Doktorantka wykazuje się także dużą świadomością pozycji badacza (refleksyjność), która ma

wpływa na interpretację badanych zjawisk. Dzięki poprawkom ramy teoretyczne i siatka pojęciowo-kategorialna są bardziej przejrzyste.

2) OCENA UMIEJĘTNOŚCI PROWADZENIA SAMODZIELNYCH BADAŃ NAUKOWYCH

Ocena umiejętności Doktorantki prowadzenia samodzielnych badań naukowych zawiera następujące elementy:

- a) ocenę tytułu rozprawy doktorskiej,
- b) ocenę układu rozprawy, w tym informacje o jej poszczególnych częściach składowych;
- c) ocenę zastosowanego piśmiennictwa w ramach rozprawy doktorskiej;
- d) wskazanie oraz ocenę celu pracy;
- e) wskazanie oraz ocenę zastosowanych metod badawczych;
- f) ocenę części rozprawy doktorskiej dotyczącej omówienia wyników badań;
- g) informacje dotyczące praktycznego zastosowania uzyskanych wyników badań;
- h) informacje o ewentualnych nieprawidłowościach, które pojawiły się w ocenianej rozprawie doktorskiej.

a) oceny tytułu rozprawy doktorskiej

Tytuł przedłożonej do recenzji rozprawy doktorskiej uważam za adekwatny do jej treści, struktury i głównych tez.

b) Ocena układu rozprawy doktorskiej

Ocena układu recenzowanej rozprawy, w tym poszczególnych jej części składowych jest w obecnej postaci pozytywna. Rozprawa ma przejrzystą, logiczną strukturę, obejmującą siedem rozdziałów: wprowadzenie, analizę historyczną, ramy teoretyczne, metodologię, wyniki badań, dyskusję oraz zakończenie. Każdy z rozdziałów pełni jasno określoną funkcję, a przejścia między nimi są płynne i uzasadnione. Część historyczna pracy dalej jest zdecydowanie zbyt długa i za bardzo szczegółowa jak na zakres tematyczny pracy oraz stawiane pytania badawcze, zwłaszcza że na temat buraku ukazało się bardzo wiele opracowań w języku angielskim. Rozumiem argument Doktorantki, że jest on niezbędny do analizy współczesnych mechanizmów wykluczenia, podważam jedynie zasadność aż tak szczegółowego i długiego opisu, który nie wnosi niczego nowego poznawczo i faktograficznie. Rozdział teoretyczny jest obszerny, ale logicznie poprowadzony — stanowi solidne zaplecze dla dalszej analizy. Rozdział ten został znacznie zmodyfikowany, przez co zdecydowanie lepiej wpisuje się w całą strukturę pracy i logikę wywodu.

c) ocena zastosowanego piśmiennictwa

Ocena zastosowanego piśmiennictwa w recenzowanej rozprawie jest pozytywna. Lista bibliograficzna rozprawy jest imponująca pod względem zakresu, różnorodności i aktualności. Obejmuje klasyczne prace socjologiczne i antropologiczne, współczesne badania nad nierównościami, literaturę historyczną, kulturoznawczą oraz szeroki korpus literatury japonistycznej. Piśmiennictwo jest wykorzystywane w sposób krytyczny i twórczy. Doktorantka uzupełniła literaturę przedmiotu o wskazane prace.

d) wskazanie oraz ocena celu pracy

Cel rozprawy został sformułowany jasno we Wstępie (rozd. 1) jako zrozumienie, w jaki sposób przedstawiciele japońskiego mainstreamu konstruują symboliczne granice wobec

innych grup, w tym burakumin, oraz jak te granice podtrzymują narrację homogeniczności. Cel ogólny został ujęty jako cele szczegółowe (*objectives*) w następujący sposób (str. 12):

1. Wyjaśnienie, w jaki sposób kluczowe pojęcia, takie jak klasa społeczna, kasta i warstwy społeczne, są rozumiane i stosowane w kontekście japońskim i zachodnim.
2. Określenie kategorii i kryteriów stosowanych przez osoby należące do głównego nurtu społeczeństwa japońskiego w celu odróżnienia się od różnych typów „innych”, a także w celu wyodrębnienia klas społecznych w ramach społeczeństwa pozornie „klasy średniej”.
3. Zbadanie, w jaki sposób symboliczne granice są tworzone i utrzymywane w codziennych postrzeganiach i dyskursie.
4. Przeanalizowanie roli kategorii burakumin jako punktu odniesienia w tych procesach tworzenia granic.
5. Zbadanie, w jaki sposób narracje historyczne kształtują współczesne rozumienie różnic społecznych.

Do tak sformułowanych celów, Doktorantka formuje następujące cztery pytania badawcze (str. 12):

1. W jaki sposób przedstawiciele głównego nurtu społeczeństwa japońskiego konstruują i interpretują symboliczne granice w ramach społeczeństwa japońskiego?
1. Jakie kategorie i kryteria stosuje się do definiowania różnic społecznych i „inności”, w tym w odniesieniu do burakumin?
2. Jaką rolę odgrywa kategoria burakumin we współczesnych procesach wyznaczania granic?
3. W jaki sposób na te postrzegania wpływają szersze dyskursy społeczne i indywidualne doświadczenia?

Zarówno cele szczegółowe jak i pytania badawcze zostały przez Doktorantkę nieco poprawione. Bezpośrednie odpowiedzi na te pytania Doktorantka zawarła we Wnioskach, co znacznie wpłynęło na poprawę struktury pracy oraz płynność i spójność wywodu. Wprowadzone przez nią poprawki są zadawalające pod względem formalnym.

Niemniej jednak, chciałabym zaznaczyć—nie podważając i nie deprecjonując wprowadzonych zmian—że dalej uważam za nieadekwatny dobór przedmiotu badań (burakumin) do pytań badawczych (symboliczne granice) i ram teoretycznych (klasa, status, homogeniczność). Jeżeli główne pytania badawcze dotyczą procesu tworzenia symbolicznych granic w społeczeństwie japońskim to wybór grupy, która jest marginalna, nie występuje na całym obszarze Japonii, a ponadto jest trudno definiowalna w kategoriach socjologiczno-antropologicznych i politologicznych—jest nietrafiony. Dużo lepszym przedmiotem badań dla tak sformułowanego celu wydają się Zainichi koreańskiego i chińskiego pochodzenia (mieszkańcy Półwyspu Koreańskiego i Chin od kilku pokoleń mieszkający w Japonii), Ajnowie, Okinawiańczycy czy nawet współcześni Koreańczycy i Chińczycy. Homogeniczność w japońskim kontekście—*tan'itsu*—odnosi się do etniczności, a nie stratyfikacji społecznej w ujęciu klasowym. Homogeniczność klasowa to ewentualnie „mit klasy średniej” („100 milionów klasy średniej”). Odnoszę się cały czas do pewnych konstruktów społecznych, dyskursu i narracji, a nie badań empirycznych. W tym kontekście, budowanie całego aparatu analitycznego w oparciu o binarne założenia homogeniczność—heterogeniczność w momencie, gdy dominującą narracją jest „społeczeństwo różnic/luk” (*gap society/kakusa shakai*)—jest zabiegiem niezrozumiałym i niewiele, moim zdaniem, wnoszącym poznawczo. Tak jak napisałam, akceptuję naniesione poprawki Doktorantki, gdyż w obecnej postaci cele, metody i teoretyczne ramy są logicznie spójne. Ponadto, uznaję, że moje zastrzeżenia mieszczą się w ramach przyjętej dyskusji

naukowej, nie podważając w fundamentalny sposób wiedzy i umiejętności Doktorantki w zakresie prowadzenia badań.

e) wskazanie oraz ocena zastosowanych metod badawczych

Ocena podejścia Doktorantki do kwestii metodologicznych jest pozytywna. Przede wszystkim podtrzymuję wcześniejszy komentarz, że Doktorantka posiada wysoką świadomość metodologiczną, a także, przy wszystkich moich powyższych zastrzeżeniach, uważam, iż rzeczowo podejmuje kwestie dostosowania metodologii do celów i pytań badawczych, uzasadnienia wyboru paradygmatu badawczego, konkretnego projektu badawczego oraz sposobu gromadzenia i analizy danych. Metodologia rozprawy, obok materiału empirycznego, jest jednym z jej najmocniejszych elementów. Doktorantka przyjmuje krytyczny realizm jako fundament ontologiczny, co pozwala jej łączyć analizę struktur społecznych z interpretacją doświadczeń jednostek. Jednocześnie stosuje interpretatywizm jako narzędzie epistemologiczne, a logikę analizy opiera na abdukcji.

Materiał empiryczny, który uważam za szczególnie cenny przy wszystkich jego ograniczeniach związanych z tematem i celami pracy, obejmuje piętnaście pogłębionych wywiadów z Japończykami mieszkającymi w Polsce i Japonii. Doktorantka uzasadnia trudności w dostępie do osób pochodzenia buraku. Dobór próby jest przemyślany, a Doktorantka wykazuje pełną świadomość jego ograniczeń. Analiza danych została przeprowadzona bardzo umiejętnie z wykorzystaniem analizy tematycznej oraz elementów krytycznej analizy dyskursu, co pozwoliło na identyfikację kluczowych kategorii i wzorców narracyjnych.

f) ocena części rozprawy doktorskiej dotyczącej omówienia wyników badań

Wyniki badań Doktorantka omawia w rozdziale szóstym (*Discussion*), który odnosi się do zgromadzonych danych empirycznych z 15 opisanych w rozdziale piątym wywiadów (*Results*). Oba rozdziały stanowią integralną całość i zostaną omówione razem. Potwierdzam wcześniejszą uwagę, że Doktorantka bardzo sprawnie i ciekawie przeprowadza analizę materiału uzyskaną podczas wywiadów przy użyciu analizy tematycznej i krytycznej analizy dyskursu. Doktorantka wyodrębnia główne tematy, w tym: „droga królewska” (czyli określona ścieżka kariery; 5.2, *the king's way*), powszechne przestrzeganie norm i wartości jako spoiwo łączące japońskie społeczeństwo (5.3), równoległe strumienie/bańki społeczne (*parallel social streams*) (5.4), edukację jako klucz, który otwiera i zamyka różne drzwi (statusowe) (5.5), geografii symboliczną jako narzędzie tworzenia granic (5.6), mechanizmy utrzymywania granic: wstyd, piętno i milczenie (5.7), brak jednego wspólnego mianownika pozwalającego zidentyfikować burakuminów (5.8). Każdy z tematów jest zilustrowany cytatami z wywiadów, a następnie interpretowany w świetle teorii. Analiza jest pogłębiona i wrażliwa kulturowo. Doktorantka unika nadinterpretacji, a jednocześnie potrafi wydobyć z wypowiedzi badanych ukryte mechanizmy klasyfikacji i wykluczenia. Tak jak pisałam poprzednio, tę część oceniam bardzo wysoko.

g) informacje dotyczące praktycznego zastosowania uzyskanych wyników badań

Wyniki rozprawy mają ograniczony potencjał aplikacyjny poza badaniami naukowymi nad nierównościami społecznymi w Japonii, symbolicznymi granicami czy w dydaktyce akademickiej. Oryginalny materiał empiryczny może być w tym względzie szczególnie przydatny.

h) informacja o ewentualnych nieprawidłowościach

Poprawiona wersja rozprawy przedstawia się znacznie lepiej, choć dalej można wskazać kilka kwestii problematycznych. Nie stanowią one fundamentalnych błędów, które podważałyby wiedzę i umiejętności Doktorantki, o których mowa w Ustawie.

Niekonsekwencja zapisu

Doktorantka niekonsekwentnie stosuje zapis niektórych pojęć, w tym eta/hinin, które są czasami zapisane z dużej lub małej litery, czasami kursywą a czasami nie (s. 28), na co wskazywałam już w pierwszej recenzji. Dotyczy to także innych pojęć (np. Ochikobore, str. 143, 143).

Porządek imienia i nazwiska

Doktorantka nie dodała informacji o stosowanym porządku imienia i nazwiska, które tradycyjnie w Japonii zapisuje się w kolejności: Nazwisko Imię. Niekonsekwentnie stosuje kolejność zapisu, czasami imię-nazwisko, a czasami nazwisko-imię (np., str. 24: AMINO Yoshihiko, KURODA Yoshio). Doktorantka nie poprawiła miejsc, które wskazałam jako problematyczne.

Cytat

Doktorantka nie uzupełniła wszystkich brakujących danych, w tym numerów stron przy cytatach, które były wskazane w poprzedniej recenzji, np. str. 167, 170 (Lamont 2015).

Ponadto, w pracy nadal znajduje się wiele zbyt długich cytatów, których wykorzystanie jest nieuzasadnione. Zastępują one w pracy tekst, nie są dokładnie omówione, co świadczy o niezrozumieniu funkcji cytatów pracy naukowej (np. str. 87, cytat z Hashimoto 2000; cytat Manifestu komunistycznego, str. 77).

Błędy redakcyjne, typograficzne

- spacje pomiędzy akapitami (np. brak spacji: str. 137)
- str. 19-20: powtórzenie całego akapitu dwa razy (“This leads to a dedicated section on Burakumin scholarship...”)
- nieuporządkowane przypisy, np. str. 34 (przypis 1), następnie str. 44, 49, 50 itd. – brak opisu źródła, podany jest tylko link; zupełnie nie wiadomo, o co chodzi; w innym przypisie jakiś fragment po japońsku (str. 50). Sam link do źródła jest niewiarygodny, gdyż często ulegają one zmianie. Gdy link przestaje być aktualny nie ma możliwości sprawdzenia ani poszukania źródła.

Reasumując, pomimo wciąż licznych błędów i niedopracowania edytorskiego uznaję przesłane przez Doktorantkę poprawki pracy za wystarczające, gdyż z jednej strony potwierdzają jej ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinach socjologia i antropologia, a z drugiej strony umiejętność prowadzenia dyskusji i badań naukowych.

3) OCENA ORYGINALNEGO ROZWIĄZANIA PROBLEMU BADAWCZEGO

Ocena oryginalnego rozwiązania problemu badawczego w recenzowanej pracy jest po wprowadzonych zmianach pozytywna. Po pierwsze, Doktorantka przyjmuje nowatorską perspektywę badawczą, koncentrując się nie na burakumin jako grupie, lecz na mechanizmach tworzenia symbolicznych granic przez większość społeczną Japonii. Pomimo wcześniejszych zastrzeżeń o nieadekwatności doboru przedmiotu badań do przyjętych założeń o homogeniczności, perspektywę taką należy uznać za nowatorską. Poza tym, za oryginalne można przyjąć zastosowanie koncepcji symbolicznych granic Lamont do analizy japońskiego społeczeństwa i procesów dyferencjacji w nim zachodzących. Jak podkreśla to sama

Doktorantka (str. 66), skupiając się na tym, w jaki sposób przeciętni Japończycy rozumieją i interpretują różnice społeczne, jej praca „przyczynia się do bardziej zróżnicowanego zrozumienia kulturowego wymiaru stratyfikacji społecznej”. Po trzecie, za wartościowe i oryginalne w odniesieniu do kategorii dyskursywnych i kryteriów dyferencjacji społecznej należy uznać rezultaty analizy wywiadów w tym główne tematy (rozdz. 5): „droga królewska” czyli określona ścieżka kariery; powszechne przestrzeganie norm i wartości jako spoiwo łączące japońskie społeczeństwo; równoległe strumienie/bańki społeczne (*parallel social streams*); edukacja jako zarówno narzędziem awansu społecznego jak i marginalizacji; geografia symboliczna jako narzędzie tworzenia granic; mechanizmy utrzymywania granic: wstyd, piętno i milczenie; brak jednego wspólnego mianownika pozwalającego zidentyfikować burakuminów. Dodatkowo za oryginalny należy uznać materiał empiryczny, który można będzie wykorzystać w dydaktyce oraz innych badaniach naukowych.

WNIOSEK KOŃCOWY

Podsumowując całościowo rozprawę doktorską mgr Ewy Korzeniowskiej pt. „Parallel Streams: Class, Stigma, and Invisible Divisions in Japanese Society”, stwierdzam, że spełnia ona ustawowe wymagania oraz wnioskuję o dopuszczenie jej do dalszego etapu postępowania w sprawie nadania stopnia doktora.

